

PŘÍNOSNÁ HERMENEUTICKÁ MONOGRAFIE

Zbigniew Przybyła: *Lalka Bolesława Prusa. Semantyka — kompozycja — konteksty*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1995, 340 s.

Před rokem byla v prvním čísle Slavistických rozhledů (Opera Slavica VIII, 1, s. 42–44) uveřejněna zajímavá úvaha Františka Všetického, týkající se výkladu názvu románu *Loutka* polského pozitivistického prozaika Boleslava Pruse. Všetičku zaujala sémantika tohoto názvu. Připomenul jeho brněnský „původ“ (brněnský soudní spor o údajně odcizenou pannu, který Pruse inspiroval), upozornil na často opakovaný výklad, který za titulní „loutku“ považuje hrdinku románu. Badatel sám se přiklonil k mínění, že název knihy se spíše vztahuje na protagonistu Stanisława Wokulského, který se údajně stává loutkou v rukách Izabely Łęcké. Toto zjištění bylo pro Všetičku výchozím bodem pro zajímavé srovnání Prusovy *Loutky* s románem Jaroslava Vrchlického *Loutky* (1908) a F. X. Šaldy *Loutky a dělníci boží* (1917), v nichž se člověk manipulovaný někým jiným stává společenským typem. Vzhledem k tomu, že první překlad Prusova díla vyšel v Čechách v roce 1902, je možno mezi těmito třemi romány hledat souvislosti, které potvrzují také podobné tvárné postupy — kromě autorského vyprávění byly využity rovněž ve všech zmíněných dílech deníkové záznamy.

Je škoda, že se český badatel neseznámil s fundovanou prací Zbigniewa Przybyły, myšlenkově příbuznou, jejíž obsahem je právě výzkum sémantiky tří složek Prusova románu, a to názvu knihy, její kompozice a strategie vyprávění. Przybyłova práce je třetí monografií věnovanou *Loutce* (před ním o tomto díle psali Z. Szwejkowski a T. Budrewicz), jeho přístup ke zkoumané látce je však odlišný. Przybyła sice také zasazuje dílo do jeho historicko-kulturního kontextu, zkoumá jeho intertextuální hodnoty, ale hlavně konstatuje, že *Loutka* je dílo otevřené, které si v každém novém historicko-literárním kontextu vyžaduje a bude vyžadovat stále novou a hlubší interpretaci. Sám se snaží o kontextové vysvětlení významů různých složek románu, složek, které mezi sebou navazují skrytý dialog a tak umožňují každé další generaci čtenářů hlouběji pochopit obsah knihy a objevovat její mnohovýznamovost.

Metodologicky Przybyłova monografie navazuje jak na západní hermeneutické přístupy, tak na Bachtinovy názory na ludické a polyfonické počátky románu. Hermeneutika je uplatněna zvláště v analýzách, které se koncentrují kolem dvou, pro recepci díla nejdůležitějších problémů: jeho záhadného názvu a nejednoznačného zakončení. Przybyła je stoupencem polysémantického výkladu knihy. A právě v mnohovýznamovosti, zakodované v díle, vidí Prusovou hru se čtenářem, a to nejen se současným, ale i s budoucím. Przybyła zjišťuje, že název knihy je možno interpretovat v několika rovinách. Je možno jej chápat jako označení jistého, v době psaní románu častého, avšak i dříve v polské literatuře vystupujícího kulturního stereotypu „salonové loutky“, kterou by byla Izabela Łęcka. Ale tentýž název je možno interpretovat ve smyslu metafyzickém, vidět v něm existenciální metaforu člověka-loutky, manipulovaného neznámou silou (metafyzickou? společenskou? silou jeho vášní? — až tam vede stopa „loutkového divadla“ Rzeckého) — a konečně (jak připomínal sám spisovatel) interpretovat název konkrétně jako pannu, Helenčinu hračku. Každá z těchto interpretačních rovin má v románu své opodstatnění a prohlubuje jeho globální smysl: Przybyłovo hermeneutické čtení názvu románu ukazuje *Loutku* jako hru autora s čtenářem, a tím v díle odkrývá polyfonickou a karnevalizovanou prózu. Titul totiž vyjadřuje také loutkově-ludickou vizi varšavské společnosti, o níž se Prus na jiném místě zmínil jako o „provozující celoroční masopust“.

Díky těmto sémantickým analýzám objevil autor monografie ve zdánlivě jednoduchém názvu (přijímaném i současnými čtenáři) hlubší smysl a poukázal na to, že plní funkci znamení, které naznačuje další směr (či směry) recepcí románu a s typicky Prusovskou hravostí osciluje mezi konkrétním a přeneseným významem slova „loutka“.

Podobně jak v názvu románu dopátral se Przybyła polyfunkčností a mnohovýznamovostí

i v jeho kompozici, zvláště ve spojení první scény románu s jeho zakončením (a vyzněním). Ludická, bizarní epizoda v restauraci, kde se čtenář dozví, jak různé názory mají přítomní na Wokulského, rezonuje se stejně nejistým závěrem románu, v němž se pesimismus střetá s optimistickou Horatiovskou větou: *non omnis moriar*. Tento zvláštní polyfonický rámec modeluje zbylé auktorriální a personální vyprávění a činí z Prusova díla předzvěst pozdějších, již zjevně polyfonických románů Žeromského a Berenta.

Przybyłowa práce o *Louce* je zajímavá nejen tím, že přinesla prohloubenou interpretaci románu považovaného za vrcholné dílo polského pozitivismu. Je rovněž metodologicky velmi podnětná a za úvahu stojí též její důkladná dokumentace jednotlivých soudů, stejně jako pečlivé shromáždění rozsáhlé bibliografie. Je možno se domnívat, že otevře novou perspektivu pro zkoumání českých děl, geneticky spojených s působením polského románu — již připomenutých románů Vrchlického a Šaldy.

Krystyna Kardyni-Pelikánová

GENERAČNÉ ČÍTANIE SLOVENSKEJ LITERATÚRY

Čítame slovenskú literatúru I (1939-1955). Zostavili: E. Jenčíková, J. Juráňová, F. Matejov, J. Paštéková, Z. Prušková. Autor úvodu P. Zajac. 1. vyd. Bratislava, Ústav slovenskej literatúry SAV 1997, 248 s.

Čítame slovenskú literatúru II (1956-1969). Zostavili: R. Bílik, E. Jenčíková, J. Juráňová, F. Matejov, J. Paštéková, Z. Prušková. 1. vyd. Bratislava, Ústav slovenskej literatúry SAV 1997, 296 s.

Za generačné čítanie dokumentov, textov a reflexií z literárnohistorického úseku slovenskej literatúry možno označiť kultúrny, spoločenský, ale predovšetkým profesionálny krok, ktorý urobila „stredná generácia“ v Ústave slovenskej literatúry SAV svojím zámerom sústrediť pôvodný a napojiť autentický „vývinový“ materiál aj osobnosti z literatúry a vedy o nej z dejinného priestoru modernej slovenskej literatúry do celku „faktov“, v ktorom príčina má následok, často aj dôsledok, ale predovšetkým všetko so všetkým súvisí, napríklad procesuálne cez druh, žáner, generáciu, ideologickú inštrukciu či inak.

Čítame slovenskú literatúru I (1939-1955) a Čítame slovenskú literatúru II (1956-1969) vydal Ústav slovenskej literatúry SAV (1997) ako kolektívne dielo, ktoré sa stalo materiálovým, výkladovým, ale i koncepcným aktom, obrazne, deliacej čiary generácie literárnych vedcov, ktorí boli formovaní v čase, keď sa o literárnom vývine „rozprávalo“ a on bol „roztratený“ vo svojich faktoch po zdrojoch, povedzme, z praktického hľadiska ich použitia aj nedostupných, navyše niekedy aj bez možnosti sa k nim fakticky dopracovať (myslíme na fondy nespracované, zakázané, „stratené“ a ináč stopomené).

Problém „nedostupnosti“, teda aj z neho odvodenej autorskej praxe, zvlášť v literárnej histórii, tak častej skúsenosti s prenášaním interpretácie interpretácií, ba horšie, citovania a odkazov nie raz autenticky nepoznaného, vo svojej správnosti neovereného materiálu či javu musela potom, akosi prirodzene, zachytiť aj široko chápaná vzdelávacia a kultúrna prax. Dá sa predpokladať, že tretí zväzok tohto užitočného projektu odstráni ďalšie biele miesto neinformovanosti, teda materiálovej cudzoty, z kultúrnej praxe.

Treba si želať, aby edičný zámer a vydavateľský čin našli svoju ozvenu práve medzi tými, ktorým bol a zostal adresovaný, lebo i toto je praktický a konkrétny krok, ako sa zriecť jestvujúcich, znova vznikajúcich personálnych mystifikácií a kontextových karikatúr pri javoch i dejoch, ktoré zostali vysunuté v kolektívnej literárnej pamäti tohto storočia, teda vo výklade dejinných procesov v národnej literatúre. Projekt Čítame slovenskú literatúru, komponovaný od Michala Chorvátha po Janka Silana a od Domínika Tataru po Jána Štrassera, je užitočná výzva pre kultúru i profesio-